

сирли имкониятларидан фойдаланиш, бунинг учун саънат назарийчиларини ўқитиш тизимини такомиллаштириш, жумладан мусиқа таълимини ислоҳ қилиш, уни ўқитиш тизими самарадорлигини ошириш ва жамиятнинг мусиқий тафаккури ва ундан фойдаланиш имкониятларини ошириш тизимини яратиш муҳим аҳамият касб этади.

Замонавий шароитда ёшларда бадий-эстетик компетентликни ривожлантириш мураккаб ижтимоий ҳодиса сифатида жамият миқёсида табиатни эстетик ўзлаштириш жараёнлари ва натижалари, меҳнат фаолияти, турмуш, ижтимоий муносабатларнинг эстетик ҳолатлари; дид ва манфаатларининг муайян ҳолати; эстетик тарбия назарияси ва амалиёти таъсири, уларнинг ижтимоий-эстетик фаоллигининг намоён бўлишида кузатилади. Шунинг учун ҳам, бўлажак мусиқа таълими ўқитувчиларининг бадий-эстетик билим ва кўникмаларини ривожлантириш орқали мамлакатимизда мусиқа таълими педагогларининг касбий салоҳитини ошириш, санъатни тушуниш дунёқарашини кенгайтириш, тафаккурини ўстириш ва бу орқали ўқувчиларда мусиқий тафаккурни ривожлантириш тизимини ислоҳ қилишга эришиш мумкин бўлади.

Нафосат тарбияси талабаларни воқеликдаги, санъат ва табиатдаги кишиларнинг ижтимоий ва меҳнат муносабатларидаги, шунингдек, турмушидаги гўзалликни идрок қилиш ҳамда тўғри тушунишга ўргатиш, уларнинг бадий дидини ўстириш, гўзаликка муҳаббат уйғотиш ва ҳаётга гўзаллик олиб кириш қобилиятларини тарбиялашдир. «Нозик дидли бўлиш, гўзалликни фаҳмлай ва қадрлай олиш, бадий маданиятни тушуниш, хуллас ўз ҳаётини гўзаллик қонунлари асосида кўра олиш комил инсоннинг энг зарурий фазилатидир. Инсонда гўзалликни тушуниш бирданга вужудга келмайди, балки у жамият ва одам-лар, атроф-муҳит таъсирида шаклланиб боради[2]. Шунга кўра, инсоннинг бадий ривожланиш қонунлари ижтимоий ривожланиш қонунлари билан боғланган.

Тадқиқот методологияси. Бунинг учун, бўлажак мусиқа таълими ўқитувчиларининг муайян амалий, ижтимоий мақсадларга эришишга йўналтирилган оламни эстетик-ижодий ўзлаштириш фаолияти, уни идрок этиш ва бу орқали мусиқий асарларни ижро этиш фаолиятига ижобий туртки бўлиб хизмат қилади. Бундай муносабат бадий ижоднинг профессионал ва ҳаваскорлик шакллари, бадий лойиҳалаш ва бошқалар билан узвий боғланган бадий фаолиятда ҳам етакчи ўрин тутаяди. Бундай фаолиятда фаол бўлиш бўлажак мусиқа таълими ўқитувчилари учун ҳам жуда муҳим вазифа ҳисобланади. Шу билан бирга уларда оламдан эстетик-ижодий таъсирланиш ва илҳомланиш, эстетик фаолиятга киришиш зарур бўлади.

«Илмий дунёқарашга асосланган нафосат, дид, туйғулар ва кўникмаларнинг ўсиб бориши жараёнида инсоннинг ўзи ҳам маънавий бойиб, олижаноб бўлиб боради, унинг ҳаёти янада сермазмун бўлади. Ҳар бин инсоннинг ўзи яшаётган замонага нисбатан меҳр-муҳаббати ортиб боради. Буларнинг ҳаммаси ҳар бир инсонда гўзалликни ҳис этиш, билиш каби қобилиятни шакллантиради ва уни янада ривожлантиради»[2]. Чинакам нозик дид, ҳақиқий гўзалликдан лаззатлана олиш, меҳнат, турмуш, юриш-туриш, санъатда нафосатни идрок этиш ва яратишга эҳтиёж сезиш демакдир.

Мусиқа таълими талабаларига таълим-тарбия жараёнини ташкил этишда, уларнинг бадий-эстетик дунёқарашини, билим ва кўникмаларини ривожлантиришда уларда бадий-эстетик қадриятларни қадрлаш туйғусини қарор топтириш муҳим аҳамиятга эга. Бадий-эстетик қадриятлар талаблардаги санъат ва бадий ижодкорликка шунчаки фаолият тури эмас, балки қадрият сифатида баҳо бериш вазифаларини юклайди. Зеро, санъат, бир томондан, даврнинг “ижтимоий-тарихий воқеалари таъсирида шаклланидиган ва ривожланидиган, иккинчи томондан, миллий маданият ва ҳар бир санъаткорнинг эстетик эҳтиёжларини акс эттирувчи”[2] эстетик идеални гавдалантиришнинг асосий соҳаси бўлиб, ижтимоий жараёнларнинг моҳият-мазмунини ўзлаштириш, уларнинг ривожланиш тенденцияларини белгилаш мақсадларига хизмат қилади. Бадий-эстетик қадриятларни идрок этиш кучли ғоявий-эмоционал таъсирчанлик хусусиятига эга бўлиб, талабаларнинг оламни эстетик

Ўзлаштириш қобилиятини ривожлантиради. Санъат талабаларнинг жисмоний ва ақлий қобилиятларини бутун борлиғи ва соҳалари билан яхлит акс эттириш орқали ғоявий-эстетик тарбиянинг муҳим омилига ҳам айланади. Демак, бўлажак мусиқа таълими ўқитувчиларида бадиий-эстетик кадрларни кадрлаш туйғусини шакллантириш, уларга онгли муносабатда бўлиш кўникмасини ривожлантириш керак бўлади. Чунки бадиий-эстетик кадрлар ижтимоий муҳитнинг эҳтиёжлари ва ижтимоий қизиқларнинг мазмун-моҳиятини кўрсатиб берувчи ва ғоявий-эмоционал таъсир кучига эга бўлган воқеликдир.

Шу билан бирга, тарихан шакланган бадиий-эстетик кадрлар ва уларнинг миллий маданиятда намоён бўлиши, мусиқий оҳангларда ўз аксини топиши бугунги мусиқа таълими педагогларининг бадиий-эстетик қарашларининг қанчалик юқорилигида намоён бўлади. Чунки санъат кадрлари ижтимоий тараққиёт натижасида ўзгариб боради, мусиқа таълими ҳам санъатнинг бир тури сифатида замон ва инсоният эҳтиёжлари ва қизиқишларига қараб ўзгариб бораверади. Жамиятнинг бадиий-эстетик қарашларини ўтмиш, шунингдек, янги даврда яратилган санъат кадрлари, уларни ўзлаштириш тарзида ҳам қаралиши мумкин. Бадиий билим ва кўникмалар жамият умумэстетик фаолиятининг муҳим соҳаси ва кўп жиҳатдан унинг характерини белгиловчи ижтимоий-маънавий ҳодиса сифатида ўзига хос функцияларни амалга оширади. Кенг ижтимоий маънода олиб қаралувчи санъатнинг моҳиятини жамиятда бадиий-эстетик дунёқарашнинг ривожланиши ва тарқалиши жараёнлари ташкил этади. Шундай экан, бўлажак мусиқа таълими ўқитувчиларининг бадиий-эстетик дунёқарашини ривожлантириш, санъатга нисбатан умуинсоний ҳодиса сифатидаги муносабатни шакллантириш, унинг инсон қалбига таъсир кўрсатиш тамойилини англаш ва бу борадаги билимларини тизимлаштириш ҳам долзарб вазифалардан бири бўлиб қолмоқда.

Дидсизлик кишининг воқеликка бўлган ижобий муносабатини бузиб юборади. Натижада у нафосатга лоқайд қарай бошлайди. Нафосат тарбияси бугунги кунда шунинг учун ҳам муҳимки, дид, идрок-фаросатлилик меҳнат, ишлаб чиқариш, кундалик амалий фаолиятда ҳар бир инсон учун ҳаётини эҳтиёжга айланиб қолган. Баъзан ҳаётда паст дидли, маънавий қашшоқ кишиларни ҳам учратиш қоламиз. Бундай кишилар ақлан, ахлоқан ва руҳан заифлигини яшириш учун сохта хатти-ҳаракатлар қиладилар, ўзларига ярашмайдиган ишлар қиладилар, дидсиз кийинадилар, маза-матрасиз, шовқин-сурондан иборат мусиқа ва ашулаларни тинглайдилар[2]. Бундайларни кузатаркансиз, уларнинг меҳнат гаштини сурмаган, ҳаёт ташвишларига бепарво лоқайд кимсалар эканлигига гувоҳ бўласиз.

Бўлажак мусиқа таълими ўқитувчиларида бадиий-эстетик компетентликни ривожлантириш учун уларда аввало бадиий-эстетик эҳтиёжни шакллантириш, уларда эстетик эҳтиёни англашларига имкон бериш, таъсир кўрсатиш ва бу жараёнга қаратилган эстетик фаолиятни такомиллаштириш талаб этилади. Умуман олганда, ҳар бир инсон ҳаётида эҳтиёж билан қобилият узвий боғлиқ ҳолда намоён бўлади. Бадиий-эстетик фаолият субъектининг эҳтиёжи каби унинг қобилияти ҳам нафақат физиологик, шу билан бирга, ижтимоий моҳиятга эгадир. Бинобарин, бу қобилиятлар ижтимоий ҳаёт жараёнида шаклланади, ўзгаради ва тараққий этади. Демак, бадиий-эстетик фаолият субъекти инсоннинг эстетик онги, шу билан бирга, унинг эстетик эҳтиёжларини қондириш борасидаги тасаввур ва қарашларини ҳам ўз ичига олади. Модомики, бадиий-эстетик фаолиятнинг мақсади инсон эҳтиёжларини қондиришдан иборат экан, инсон бу фаолиятнинг нафақат субъекти, балки объекти ҳам саналади. Инсон эстетик кадрларни объект сифатида идрок этади, эҳтиёжларини қондиради, қобилиятларини эстетик онгининг соҳиби тарзида рўёбга чиқаради. Шунга кўра, эстетик мушоҳада, эстетик идрок, эстетик тасаввур инъикоснинг ҳиссий-эмпирик, эстетик ҳукм, эстетик қадрият, эстетик идеал эса унинг рационал даражасига тегишли тарзда шаклланади.

Бўлажак мусиқа таълими ўқитувчиларида бадиий-эстетик кўриниш ва қиёфага

доир қарашларини ҳам тизимлаштириш, тартибга солиш ҳам муҳим аҳамиятга эгадир. Кийим-кечак, либос нафақат моддий, шу билан бирга, бадиий-эстетик аҳамиятга ҳам эга предметлар мажмуи бўлиб, инсоннинг ташқи қиёфаси, диди, ўзига баҳоси, ихтисослиги, ижтимоий мавқеини ҳам гавдалантиради; бугина эмас, ташкилий ва рухий вазиятни ҳам ифодалайди. Таъзия қатнашчилари, оркестр дирижёрлари, ҳарбий хизматчилар махсус рангда либос кийишлари боиси шунда. Рангни тасаввуфий тушунишда ҳам бундай ўзига хослик кўзга ташланади. Ва, ниҳоят, кийим-кечак, либоснинг нафислиги, кўркамлиги, хушбичимлиги инсон ва у билан мулоқотдаги кишиларда муайян эстетик мамнунлик ва хушнудлик уйғотишини таъкидлаш лозим. Бу ҳолат бадиий-эстетик кўриниш ва қиёфанинг эстетик салоҳияти, унинг инсонда кичикликдан турмуш эстетикаси кўникмаларини шакллантиришда муҳим омил бўлиб келган. Шу боис бўлажак мусиқа таълими ўқитувчиларида ҳам бадиий-эстетик қиёфага доир билим ва кўникмаларни шакллантириш, бу орқали санъат вакилларининг ижтимоий қиёфасини идеаллаштиришга доир тафаккурини ошириш мумкин бўлади.

Бўлажак мусиқа таълими ўқитувчиларида ривожлантириш лозим бўлган бадиий-эстетик компетентликнинг муҳим таркибий қисми бўлган мулоқот маданияти ва этикет қоидаларини ўзлаштиришлари ҳам зарурий педагогик вазифалардандир. Умуман олганда мулоқот турмуш, шу билан бирга, ишлаб чиқариш ёки ижтимоий-сиёсий фаолиятнинг зарурий шартидир, турмуш эса инсонда кичикликдан ўзига хос эстетик салоҳиятли мулоқот маданиятини шакллантиришга имкониятлар яратади. Бўлажак мусиқа таълими ўқитувчиларнинг хулқий хатти-ҳаракатларида моҳиятан муайян эстетик хусусиятлар намоён бўлади. Мусиқа таълими ўқитувчилари маънили ёки бемаъни гапириши, юриш-туриши гўзал ёки қўпол, бошқаларга муносабати маъкул ёки номаъкул бўлиши мумкин. Улар хулқининг умумий бадиий-эстетик кўриниши айни мана шуларнинг йиғиндисидан ташкил топади. Бўлажак мусиқа таълими ўқитувчиларининг эстетик камолоти уларнинг ўз меҳнатига, ижтимоий масъулиятига инсоний муносабатни қарор топтиради, ахлоқий меъёрларни гуманистик-эстетик эътиқодга айлантиради, унинг ижтимоий аҳамияти эса эмоционал ва интеллектуал фазилятларни, ижодий салоҳиятни юқори кўтаради. Бадиий-эстетик камолот фаол ҳаётий позицияни шакллантириб, талабанинг билими, хулқ-атвори, ҳиссиёти ва бурчи, сўз билан иши ўртасидаги номувофикликка барҳам беради. Шундай қилиб, бадиий-эстетик ва умумий билимлар ўртасидаги энг оқилона муносабат талабаларнинг бадиий-эстетик компетентлигининг асосий ижтимоий-маънавий қисмларидан иборат бўлади.

Тахлил ва натижалар. Мусиқа дарсларида ўқитувчи ўз олдига талабаларда мусиқий эстетик маданиятни шакллантиришни мақсад қилиб қўйса, у ҳолда қуйидаги асосий хулосаларни баён этиш лозим бўлади. «Юксак бадиий дидни тарбиялашда санъатнинг ҳамма турлари муҳим ва уларнинг ҳар бири ўз хусусияти ва имкониятига эга. Мамлакатимиз олий таълим тизимида эстетик тарбияни амалга ошириш талабаларда юксак эстетик бадиий дидни шакллантириш учун зарурий заминни ҳозирлаб бериш ва ёшларга санъат асарларининг эстетик моҳиятини сингдиришнинг муҳим тармоғидир[2]. Шу муносабат билан олий таълимда мусиқа тарбиясини амалга оширишда талабаларнинг мусиқавий маълумотларига алоҳида эътибор бериш, уларни дастур талабларига мувофиқ мусиқавий билим билан қуроллантириш, мусиқа ҳақида билим, маълумотларни пухта ўзлаштиришларига эришиш энг муҳим вазифалардандир.

Олий педагогик мусиқа таълимида бадиий-эстетик онгни ривожлантиришга қаратилган тизимни такомиллаштириш эҳтиёжи ортиб бормоқда. Бу жараёндаги энг муҳим кўрсаткич бу - бадиий-эстетик қараш ва эътиқодлардир. Табиийки, билимлар ҳажм, даража тарафидан бадиий-эстетик қараш ва эътиқодларга турли таъсир этади. Шунингдек, билимлар йиғиндиси ижтимоий муносабатлар ва уларни баҳолашда бадиий-эстетик меъёр бўлиб хизмат қилади. Бўлажак мусиқа таълими ўқитувчиларининг бадиий-эстетик тасаввурларини баҳолашнинг сифати айни шу

меъёр ва муносабат томонидан белгиланади. Бу тасаввурлар, авваламбор, бадий-эстетик идеалларнинг айна санъат образларида акс этиши, шунингдек, улардан ибрат олишдаги мутано-сибликда намоён бўлади.

Маълумки, бадий-эстетик фаолиятга доир кўникмалар нисбий характерга эга бўлса-да, фаолият сифатида жамиятнинг ривожланиши билан янгича кўриниш касб этиб борадиган маънавий ҳодиса ҳисобланади. У инсон фаолиятининг барча тармоқлари билан боғлиқ ҳолда бўлажак мусиқа таълими ўқитувчиларининг эстетик онгини ривожлантириш, маънавий ислохотлардаги иштирокини фаоллаштириш ҳамда ижодий салоҳиятини намоён эттириш имконини беради. Бўлажак мусиқа таълими ўқитувчиларининг камолоти, дунёқараши, воқеликка муносабати ҳамда тарбия жараёнларидаги иштирокини тадқиқ қилиш, эстетик компетентликнинг фундаментал асосларини назарий баён этиш орқали бўлажак мусиқа таълими ўқитувчиларининг эстетик билим ва кўникмаларини ривожлантиришнинг замонавий тамойилларини ишлаб чиқиш, йўналишларини белгилаш масалаларига янгича педагогик-эстетик ёндошувни тақозо этмоқда.

Хулоса. Юқорида билдирилган фикрлардан келиб чиққан ҳолда қуйидаги хулосаларни келтириш мумкин:

Биринчидан, жамиятнинг янги ривожланиш босқичида талаба-ёшларнинг бадий-эстетик компетентлигини ривожлантириш янги тараққиёт стратегияси асосида мамлакатимизда яшаётган миллат ва элатларнинг эзгуликка йўналтирилган эстетик дунёқарашини, янги тараққиёт босқичидаги маънавий юксалишини ўзида ифода қилади.

Иккинчидан, халқимизнинг тарихи, дини, маънавий мероси ва анъаналарини тиклаш ва ривожлантириш асосида ёшларнинг ўзлигини англаш ва ижтимоий фаол шахс бўлиб камол топишлари учун халқимизга хос бўлган андиша, мурувват, меҳроқибат, орият, поклик ва имонлилик сингари фазилатларни уларнинг онгига сингдириш учун барча шарт-шароитлар яратила бошлайди.

Учинчидан, талаба-ёшларнинг миллий менталитетини сақлаб қолиш ва ривожлантиришда тарихий хотира, жамоавий яқдиллик, ҳамдардлик, Ватан туйғуси, эстетик тасаввур ва фаолият, меҳнатсеварлик, инсонпарварлик каби фазилатлар буюк тарбиявий ва ибрат омиллари бўлиб хизмат қила бошлайди.

Тўртинчидан, ёшларнинг бадий-эстетик онги ва маданияти, маънавий қиёфасини янги тараққиёт стратегияси талаблари даражасида шакллантириш ва ривожлантиришда адабиёт ва мусиқанинг ўрни беқиёс. Шунинг учун янги жамият куриш ва янгича яшаш тарзига асосланган жамиятда, одамларнинг янгича тафаккури ва дунёқараши шаклланаётган замонда адабиёт ва мусиқанинг ижтимоий мавқеи ҳамда вазифалари ўзгарди.

Фойдаланилган адабиётлар.

1. Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон стратегияси. –Тошкент.: Ўзбекистон. 2021. –Б. 303.

2. Каримова Д, Хоназарова Р. Ўқувчи-ёшларни эстетик тарбиялашда «мусиқа маданияти»фани олдида турган долзарб масалалар. Замонавий таълим журнали. 2018. № 7. –Б. 32

ЧЕТ ТИЛИНИ ЎҚИТИШ ЖАРАЁНИДА ТАЛАБАЛАРДА АХБОРОТ-КОММУНИКАЦИЯ КОМПЕТЕНЦИЯСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ДОЛЗАРБ ИЖТИМОЙ-ПЕДАГОГИК МУАММО СИФАТИДА

Рузиев Хуриед Абдуалимович

Самарқанд давлат ветеринария медицинаси, чорвачилик ва биотехнологиялар университети “Хорижий тиллар” кафедраси ўқитувчиси

Аннотация: Ушбу мақолада касбий аудитив лаёқатни ривожлантиришида ахборот таълимий ресурслардан фойдаланиш технологияси, хорижий тилларни билувчи замонавий кадрлар тайёрлаш, ахборот-коммуникация технологиялари соҳасидаги турли йўналишлар, ахборот-коммуникация компетенцияси, хорижий тиллар бўйича касбий компетентликни ривожлантириш масалалари борасида сўз юритилган.

Калит сўзлар: компетенция, таълим-тарбия жараёни, таълим амалиётида, ахборот-ресурслар, интерактив дастур, дастурий воситалар, имитацион моделлар, рефлексив, дастурларни рақамлаштириш, таълим муассасалари, касбий аудитив лаёқат.

FORMATION OF INFORMATION AND COMMUNICATION COMPETENCE IN STUDENTS IN THE PROCESS OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE AS AN URGENT SOCIO-PEDAGOGICAL PROBLEM

Abstract: This article talks about the technology of using information educational resources in the development of professional auditory ability, the training of modern personnel who know foreign languages, various directions in the field of information and communication technologies, information and communication competence, and the issues of developing professional competence in foreign languages.

Keywords: competence, educational process, educational practice, information resources, interactive program, software tools, simulation models, reflexive, digitalization of programs, educational institutions, professional auditory ability.

ФОРМИРОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У СТУДЕНТОВ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ КАК АКТУАЛЬНАЯ СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Аннотация: В данной статье говорится о технологии использования информационных образовательных ресурсов в развитии профессиональной слуховой способности, подготовке современных кадров, владеющих иностранными языками, различных направлениях в области информационно-коммуникационных технологий, информационно-коммуникативной компетенции, а также вопросах развития профессиональные знания иностранных языков.

Ключевые слова: компетентность, образовательный процесс, учебная практика, информационные ресурсы, интерактивная программа, программные средства, имитационные модели, рефлексивность, цифровизация программ, образовательные учреждения, профессиональная слухоспособность.

Дунё миқёсида таълим-тарбия жараёнида инновацион ташкил этиш, хориж тилларини ўрганиш ва таҳсил олувчиларнинг компетенциясини ривожлантиришига